

ZPRÁVY

Za K. J. Maškou a M. Křížem

V tomto roce uplynulo půl století od smrti dvou významných moravských badatelů, dr. Martina Kříže a Karla Jaroslava Mašky.¹ Vzpomínka na ně je stále velmi živá, protože z jejich badatelské činnosti těží i současná generace vědců zabývajících se kvartérem.

Dr. *Martin Kříž* (nar. 14. 11. 1841 v Líšni;— zemřel 5. 4. 1916 ve Žďánicích). Po absolvování gymnasia v Brně studoval práva na universitě v Praze a ve Vídni, potom tři léta praktikoval v Těšíně, v Brně a v Židlochovicích. Roku 1871 byl promován na doktora práv a jmenován notářem ve Žďánicích, kde působil až do konce svého života.

Počátky jeho práce na poli geologicko-speleologicko-prehistorickém spadají do roku 1864, kdy začal s průzkumem jeskyní Moravského krasu. O výsledcích svých výzkumů pojednával v Purkyňově „Živě“. Větší a nákladnější výzkumy začal provádět až roku 1876, kdy byl již finančně zabezpečen. M. Kříž zjišťoval úložní poměry jeskynních sedimentů po stránce geologické a dokládal je přitom materiálem paleontologickým i archeologickým. Prokopal takto jeskyně Sloupské, Výпустek, Býčí skálu, Kostelík a ostatní jeskyně Hádeckého údolí. O těchto výzkumech pojednal ve dvou obsírnějších pracech roku 1891 a 1893 („Die Höhlen in den mährischen Devonskalen und ihre Vorzeit“; uveřejněno v Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt). Spisy jsou doprovázeny nákresey půdorysů a profilů vrstev. Kříž si též všimá pleistocenní fauny a artefaktů fosilního člověka.

Podobný obsah má i česky psaná dvoudílná práce „Kůlna a Kostelík“ (Brno 1889—1890). Část věnuje topograficko-geologickému popisu a potom přechází k pojednání paleontologickému a archeologickému. Ke konci oddílu věnovanému paleolitu znovu dokazuje současnost pleistocenního člověka na Moravě s mamutem a sibiřským nosorožcem.

Roku 1893—1897 zkoumal významnou paleolitickou lokalitu Předmostí, odkud zachránil mnohý významný nález (geometrická rytina ženy, malá soška mamuta aj.). Podrobný popis této lokality podává Kříž v ilustrované knize „Beiträge zur Kenntnis der Quarterzeit in Mähren“ (Žďánice 1903). Také zde převládají pozorování geologická nad prehistorickými.

Pokud se týče rozdělení pleistocénu, zůstává M. Kříž věren svému názoru o existenci jedné doby ledové na Moravě. Toto své mínění obhajuje v dvousvazkové populární knize, vydané s Floriánem Koudelkou, „Průvodce do moravských jeskyní“ (Žďánice—Vyškov 1900 a 1902).

Dr. M. Kříže přes jeho konservativnost (názor o neměnnosti kultury paleolitického člověka, monoglacialismus) vzpomínáme nejen jako významného speleologa, geologa a paleontologa, ale i jako badatele, který zachránil mnoho významných pravěkých památek.

¹ K bibliografii M. Kříže srov. K. Absolon, Bibliografický dodatek k životopisu dra. M. Kříže, ČMMZ XVII—XIX 1920—1921, 626; k bibliografii K. J. Mašky srov. J. Skutil, Karel Jaroslav Maška, VVM VII 1952, 163.

Prof. Karel Jaroslav Maška (nar. 28. 8. 1851 v Blansku — zemřel 6. 2. 1916 v Brně). Absolvoval reálku v Brně a studoval na technice v Brně a ve Vídni. Na vídeňské universitě složil státní zkoušky z matematiky a deskriptivní geometrie. Potom působil jako suplent na reálkách v Jihlavě, Znojmě a Novém Jičíně. Roku 1879 byl jmenován definitivním profesorem a 1892 ředitelem reálky v Telči, kde zůstal až do roku 1915.

Maška již v mladších letech sledoval horlivě vše, co souviselo s prehistorií Moravy. Záhy se však počal soustředit jeho zájem na pleistocenní faunu, diluviálního člověka a jeho industrii. Z rozsáhlé činnosti K. J. Mašky vzpomeňme to nejdůležitější.

V letech 1878—1887 zkoumal jeskyně Čertovu díru a Šipku na vrchu Kotouči u Štramberka. V Šípce zjistil tři kulturní vrstvy. Odtud také — z roku 1880 — pochází slavná šípecká čelist, která byla prvním nálezem *Homo neandertalensis* na území tehdejší rakousko-uherské monarchie. Výsledky těchto výzkumů publikoval v *novojičínském Wochenblattu*, v *ČVMSO* aj.

Nejvýznamnějším spisem Maškovým je „*Der diluviale Mensch in Mähren*“ (Nový Jičín 1886), předtím uveřejněný v „*Programu moravské zemské vyšší reálky v Novém Jičíně za rok 1885 až 1886*“. V této práci podává všeobecný přehled dosavadních nálezů na Moravě a pokouší se o jejich klasifikaci do čtyř stupňů.

Hlavní pozdější badatelská činnost Maškova se vztahuje k diluviální stanici v Předmostí. Vedle mnoha jiných významných nálezů si získal Maška světovou pověst hlavně objevem hromadného pohřbu dvaceti jedinců („*Diluvialní člověk v Předmostí*“, *ČVMSO* 12 1895, 4 ad.). Chyatanou monografií o této lokalitě však už bohužel nemohl dokončit.

U Ondratíc objevil Maška rovněž významné naleziště kamenných artefaktů fosilního člověka, které předběžně publikoval s Hugo Obermaierem v *L'Anthropologie* (XXII 1911). Veškeré poznatky o pravěku Moravy shrnul roku 1906 v práci „*Obrázky z pravěku moravského*“ (Lidová čítanka obecná, Telč 1906).

Maškovy výzkumné práce doprovázené vzornou dokumentací jsou dosud jedinečným pramenem. K. J. Maška, uvádějící svá archeologická pozorování do kontextu s francouzskými klasickými systémy, pozvedl tak naše bádání o paleolitu na evropskou úroveň.

Jaroslav Malina—Tomáš Velimský

25 let od úmrtí Antonína Gottwalda

9. srpna 1941 zemřel jeden z vynikajících moravských archeologů — amatérů Antonín Gottwald. Narodil se 16. ledna 1869 v Prostějově v rodině chudého tkalce. Již ve studentských letech se zajímal o entomologii a geologii. Roku 1887 maturoval na prostějovské vyšší reálce. Po maturitě působil jako výpomocný učitel na českých obecných školách na Ostravsku. Roku 1889—1890 studoval na učitelském ústavě v Brně, kde též vykonal maturitní zkoušku. Od roku 1891 působil na škole v Prostějově. Pro sbírky školních kabinetů sbíral hmyz, houby a jiný přírodovědný materiál. Postupně se stal členem Přírodovědeckého klubu, Archeologického klubu v Brně, čestným členem Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci a čestným členem Národopisného a průmyslového musea města Prostějova. Svou archeologickou činnost zaměřil na okolí svého působiště — Prostějovsko a Plumlovsko. A. Gottwald v této oblasti navázal na průkopníky archeologie I. L. Červinku, Fr. Lipku a K. Snětinu, kteří byli k archeologickému zkoumání podníceni širokým vlastivědným a národopisným zájmem devadesátých let minulého století. Za své dlouhodobé archeologické činnosti nashromáždil 1900 nádob, 6700 různých předmětů a 11 500 vybraných typických střípků. Tyto velké sbírky jsou uloženy ve dvou museích — olomouckém a prostějovském. V roce 1924 dokonce sám uspořádal a přeinstaloval archeologické oddělení Městského musea prostějovského tak, aby se projevilo jeho velké bohatství archeologického materiálu. Později, když byly musejní sbírky přeinstalovány v duchu modernějšího pojetí — vystavují se jen určité exponáty — posuzoval tyto změny kriticky a větší díl svých sbírek věnoval